
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle série / New Series LII

Ljubljana 2016

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. LII/2016

Izdalo in založilo / Published by

SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA

Uredniški odbor / Editorial Board

RENATA NOVAK KLEMENČIČ, glavna in odgovorna urednica / Editor in chief
JANEZ BALAŽIČ, MARJETA CIGLENEČKI, MATEJ KLEMENČIČ, MATEJA KOS,
ANDREJ SMREKAR, KATARINA ŠMID, SAMO ŠTEFANAC

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE

Tehnična urednica / Production Editor

KATRA MEKE

Lektoriranje / Language Editing

PHILIP BURT, JELKA JAMNIK, MAJA LAZAREVIČ BRANIŠELJ, URŠKA ZAJEC

Prevajalci / Translators

IRENA BRUCKMÜLLER, ALENKA KLEMENC, MAJA LOVRENOV, FRANC SMRKE,
KATJA URŠIČ BLAŽIČ

Oblikovanje in postavitve / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

GORENJSKI TISK STORITVE, D.O.O., KRANJ

Naklada / Number of Copies Printed

400 IZVODOV

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, SCOPUS, ERIH PLUS

© SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, 2017

ZA AVTORSKE PRAVICE REPRODUKCIJ ODGOVARJAJO AVTORJI OBJAVLJENIH
PRISPEVKOV.

ISSN 0351-224X

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO IZHAJA OB FINANČNI PODPORI
JAVNE AGENCIJE ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE

Kazalo / Contents

JEŠA DENEGRI Za Tomaža Brejca, povodom sedamdesete godišnjice	9
MAJA LOZAR ŠTAMCAR Dr. Vesna Bučić – devetdesetletnica	13
JANA INTIHAR FERJAN Breda Ilich Klančnik, ob obletnici	18
<hr/> RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES <hr/>	
NATAŠA GOLOB Sentence Petra Lombarda v pontignyjskem slogu: Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136 <i>Peter Lombard's Sentences in the 'Pontigny-style'</i>	25
<hr/>	
SAMO ŠTEFANAC Meister Stefan aus Krainburg, der letzte Vertreter der spätgotischen Architektur in Oberkrain <i>Mojster Štefan iz Kranja, zadnji protagonist gorenjske poznogotske arhitekture</i>	57
<hr/>	
POLONA VIDMAR Cerkev Svete trojice v Slovenskih goricah in njeni donatorji. Stubenbergi, Trauttmansdorffi, Khisli, čudodelna podoba in motiv calcatio <i>The Church of the Holy Trinity in Slovenske Gorice and Its Benefactors. Stubenberg, Trauttmansdorff, Khisl, the Miraculous Image and the Calcatio Motif</i>	85
<hr/>	

MATEJ KLEMENČIČ, ENRICO LUCCHESI, FERDINAND ŠERBELJ
Pietà Antonija Belluccija za Schellenburgov križev oltar 119
pri ljubljanskih frančiškanih
*Antonio Bellucci's Pietà for Jakob Schell von Schellenburg's
Altar of the Holy Cross in the Former Franciscan Church
in Ljubljana*

BOJAN DJURIĆ
Borl/Ankenstein portret Lucija Vera 149
Il ritratto Borl/Ankenstein di Lucio Vero

CVETKA POŽAR
Vzpostavitev in prve razstave Bienala industrijskega 177
oblikovanja v šestdesetih letih 20. stoletja
*The Establishment and First Exhibitions of the Biennial
of Industrial Design in the 1960s*

KATJA MAHNIČ
Josip Mantuani in moderni muzej. Prispevek k razumevanju 199
Mantuanijevih prizadevanj za reorganizacijo Deželnega
muzeja za Kranjsko
*Josip Mantuani and Modern Museum. Contribution
to the Understanding of Mantuani's Efforts to Reorganise
the Carniolan Provincial Museum*

MATEJA KOS
Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad 223
in državni muzej v obdobju direktorjev Josipa Mantuanija
in Josipa Mala
*Art History Seminary, Monument Office and State Museum
in the Period of Museum Directors Josip Mantuani and Josip Mal*

MOJCA JENKO
France Stelè in Društvo Narodna galerija. 247
Iz arhiva Narodne galerije
*France Stelè und der Verein Narodna galerija:
aus dem Galeriearchiv*

BLAŽ ZABEL
Steletov referat K problematiki Jugoslovanske nacionalne 271
umetnostne zgodovine in svetovna umetnostna zgodovina
*France Stele's Essay on Yugoslav National Art History
and World Art Studies*

ŽELJKO OSET
Prvi člani SAZU iz vrst umetnostnih zgodovinarjev: 289
Izidor Cankar, France Stelè in Vojeslav Molè
*First Members of the Slovenian Academy of Sciences
and Arts among Art Historians: Izidor Cankar, France Stelè
and Vojeslav Molè*

OCENE IN POROČILA / BOOK REVIEWS AND REPORTS

FERDINAND ŠERBELJ
Bergantova Prestar in Ptičar ponovno iz oči v oči 303

Josip Mantuani in moderni muzej

Prispevek k razumevanju Mantuanijevih prizadevanj za reorganizacijo Deželnega muzeja za Kranjsko

---

KATJA MAHNIČ

Tekom prve polovice 19. stoletja so se na področju delovanja muzejev počasi uveljavljale spremembe, ki so pripeljale do dokončne uveljavitve modernega muzeja. Pri tem je šlo poleg uvajanja drugačnih upravno-organizacijskih vidikov njihovega delovanja (prehod pod državno upravo, odpiranje za najširšo javnost), tudi za spremembo samega razumevanja predmetov, ki jih hranijo, preučujejo in razstavljajo. Slednje je potrebno razumeti kot odraz prevlade nove strukture védnosti. Moderna episteme, ki se je začela uveljavljati na prehodu iz 18. v 19. stoletje, kot predmet spoznavne prvič prepozna tudi človeka samega, hkrati pa prinese tudi novo razumevanje narave stvari. Teh ne ločuje več na podlagi njihovih opaznih, vnaprej danih različnosti. Razlikuje jih glede na položaj, ki ga zavzemajo v toku časa, zaradi česar se je v okviru muzejev spremenila tako organizacija muzejskih zbirk kot tudi prezentacija muzejskih predmetov. Teh obiskovalcem niso več predstavljali združenih v okviru skupin, temelječih na njihovih vidnih lastnostih (npr. tema, material, dimenzije), pač pa so jih urejali v skladu s pomenom oz. mestom, ki so jim ga pripisali v okviru splošnega razvoja.¹ Muzej kot kraj, kjer se s pomočjo predmetov hkrati odpravlja in odkriva čas, je v svojem bistvu moderna ideja, lastna zahodni kulturi 19. stoletja.²

Po besedah Maxa Dvořáka se je v nekdanji Avstro-Ogrski preobrazba iz kabinetom redkosti in čudes podobnih ustanov brez ustrezne zbirateljske politike v sodobne muzeje odvijala nekoliko kasneje, šele na prehodu iz 19. v 20. stoletje, predvsem pa ne povsod enako uspešno.³ Leta 1911 je Dvořák tako ugotavljal, da je za avstrijske muzeje, zlasti lokalne, značilno, da so glede svoje organizacije na zelo

---

¹ Tony BENNETT, *The Birth of The Museum. History, Theory, Politics*, London – New York 1995, pp. 92–96; Eileen HOOPER-GREENHILL, *Museums and the Shaping of Knowledge*, London – New York 1992, pp. 185–187.

² Michel FOUCAULT, O drugih prostorih, *Življenje in prakse svobode. Izbrani spisi* (ed. Jelica Šumič-Riha), Ljubljana 2007, p. 221.

³ Max Dvořák, Museen und Bibliotheken, *Neue Freie Presse. Morgenblatt*, 16692 [9. 2.], 1911, p. 1.

različnih stopnjah. Zato je predlagal smernice za oblikovanje okvirnih programov delovanja lokalnih in drugih teritorialno zasnovanih muzejev. Kot bistveno naloge njihovih zbirk je poleg hierarhiziranega teritorialnega vidika zbiranja izpostavil predstavljanje kulturnega in umetnostnega razvoja na območjih, ki so jih muzeji pokrivali.⁴ Da njegove smernice niso naletele na takojšnje oz. vsesplošno odobravanje, je razvidno iz njegovega predavanja štiri leta kasneje, v katerem je omenjal še vedno sporne prakse nekaterih muzejev oz. izrecno govoril o različnih mnenjih glede namena in programa delovanja muzejev.⁵

Dve leti pred izidom Dvořákovih smernic je mesto ravnatelja Kranjskega deželnega muzeja prevzel Josip Mantuani. Kot se spominja v svoji »avtobiografiji«, je vabilo, da naj se z Dunaja vrne v Ljubljano in prevzame vodstvo Kranjskega deželnega muzeja, prvič dobil že leta 1895.⁶ Čeprav vabila načeloma ni zavrnil, pa se je zaradi različnih razlogov v domovino vrnil šele več kot desetletje kasneje. Leta 1908 je Mantuani na željo novo oblikovanega deželnega odbora napisal program reorganizacije muzeja,⁷ ki ga je ta potrdil⁸ in na podlagi katerega je bil nato leta 1909 imenovan na mesto ravnatelja muzeja. Po nastopu službe je takoj začel z modernizacijo muzeja, ki se je lotil postopoma – najprej je uvedel red navzven, nato še red navznoter, torej v zbirkah.⁹ Kar se tiče organizacije delovanja muzeja, je uredil vodstveno, upravno in finančno delovanje muzeja, poskrbel za evidentiranje in arhiviranje uradnih dokumentov ter uvedel akcesijsko knjigo, preselil je tudi pisarniške prostore, da so bili lažje dosegljivi.¹⁰ Poskrbel je za poseben pro-

⁴ Max DVOŘÁK, Lokalmuseen, *Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, s. 3, X/7, 1911, pp. 328–330.

⁵ Predavanje, ki ga je imel marca leta 1915 v Nižjeavstrijskem društvu za varstvo spomenikov in domovinsko varstvo, je bilo še istega leta objavljeno. Max DVOŘÁK, Sammler, Museen und Denkmalpflege, *Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, s. 3, XIV/1–2, 1915, pp. 17–24.

⁶ Narodna in univerzitetna knjižnica, NUK, Glasbena zbirka, Zapuščina: Mantuani, J., fasc: »lastni življenjepis, »Odposlana pisma«, Beležni koledarji, Avtobiografija 1927, p. 7 (stara signatura: Mantuani, 6/58). V avtobiografiji je Mantuani v tretjeosebni pripovedi opisal svoje poklicno delovanje (od tu MANTUANI 1927). Prvič je rokopis v izvirni slovenski različici objavil Gašper Cerkovnik, ki se je ukvarjal tudi z okoliščinami njegovega nastanka; Gašper CERKOVNIK, Rokopis avtobiografije Josipa Mantuanija iz leta 1927 v Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, *Arhivi*, XXXV/2, 2012, pp. 463–479.

⁷ MANTUANI 1927, cit. n. 6, p. 8.

⁸ Kot je razvidno iz koncepta Mantuanijevega poročila o napredku reorganizacije muzeja iz leta 1915, je njegov program, ki ga je z Dunaja v Ljubljano poslal 19. maja 1908, deželni odbor potrdil. Poročilo hrani arhiv Narodnega muzeja Slovenije (NMS), akt. št. 53 (4. 2. 1915).

⁹ MANTUANI 1927, cit. n. 6, p. 8.

¹⁰ MANTUANI 1927, cit. n. 6, p. 9.

stor za predavanja, ki jih je organiziral muzej ali muzejsko društvo, in vodstva šolskih in drugih skupin po zbirkah, poleg tega je poskrbel tudi za centralno kurjavo, s čimer je sezono obiskov muzeja lahko razširil na celo leto.¹¹ Kot je predvidel v programu, se je lotil tudi reorganizacije, ureditve in nadgradnje posameznih muzejskih zbirk.¹² Kot podpora znanstvenemu delu v muzeju je uredil in dopolnjeval tudi muzejsko knjižnico in arhiv.¹³

Poleg njegove »avtobiografije« so viri informacij o tem, kako je Mantuani vodil muzej in njegovo modernizacijo, številni, predvsem pa raznovrstni. Najobsežnejšo skupino vsekakor predstavljajo uradni dokumenti, ki jih je Mantuani prejel oz. poslal kot ravnatelj muzeja.¹⁴ Večinoma gre za dopise, vezane na posamezne vidike delovanja muzeja, mdr. kadrovske, finančne in prostorske razmere ter pridobivanje muzejskih zbirk oz. predmetov,¹⁵ različna poročila o izvedenih posameznih nalogah in letna poročila o delovanju muzeja – ta so deloma tudi objavljena.¹⁶ Naslednjo skupino virov predstavljajo najrazličnejši članki in prispevki, ki so izhajali v dnevem časopisu in so Mantuanija in njegovo strokovno delovanje pogosto obravnavali v luči dnevnih potreb kulturnega boja.¹⁷ Tretja skupina virov so stro-

¹¹ MANTUANI 1927, cit. n. 6, p. 10.

¹² MANTUANI 1927, cit. n. 6, pp. 11–12, 15.

¹³ MANTUANI 1927, cit. n. 6, p. 15.

¹⁴ Dokumente hrani arhiv Narodnega muzeja Slovenije.

¹⁵ Na podlagi tega gradiva je v zadnjih letih nastalo nekaj prispevkov, ki osvetlujejo delovanje muzeja v času Mantuanijevega ravnateljstva. Cf. Janez DULAR, Kako je nastala in zakaj je odšla na tuje Mecklenburška zbirka, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, LII/1–2, 2009, pp. 30–47; Mateja KOS, Deželni muzej in status muzejev v Celju, Mariboru in na Ptuj, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, LIV/2, 2011, pp. 50–52; Gašper CERKOVNIK, Dr. Josip Mantuani kot ravnatelj Deželnega oz. Narodnega muzeja v Ljubljani ter okoliščine njegove upokojitve, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, LVI/1, 2013, pp. 26–37; Katja MAHNIČ, Vključitev del Ladislava pl. Benescha v muzejsko zbirko slik Kranjskega deželnega muzeja, *Ars & Humanitas. Revija za umetnost in humanistiko*, VII/2, 2013, pp. 207–219; Mateja KOS, Medsebojni odnosi v Kranjskem deželnem muzeju. Ravnatelj dr. Josip Mantuani in asistentka dr. Ana Schiffrer, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, LVI/2, 2013, pp. 74–76; Mateja KOS, Deželni muzej in prva svetovna vojna, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, LVII/1, 2014, pp. 34–47.

¹⁶ Mantuani jih je objavljaval v *Carnioli*, novem, združenem glasniku Muzejskega društva za Kranjsko, katerega izdajanje je prevzel ob nastopu ravnateljske funkcije, izhajala pa so tudi v obliki samostojnih publikacij. Cf. Poročilo o deželnem muzeju »Rudolfinum« za l. 1909, *Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, I/1, 1910, pp. 34–39; Poročilo o deželnem muzeju »Rudolfinum« za leto 1910, *Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, II/1–2, 1911, pp. 127–142; *Poročilo deželnega muzeja Rudolfinum v Ljubljani za leti 1909 in 1910*, Ljubljana 1910; *Poročilo deželnega muzeja Rudolfinum v Ljubljani za leti 1911 in 1912*, Ljubljana 1913.

¹⁷ Za sočasno percepcijo Mantuanijevega ravnateljstva, ki temelji na analizi časopisnih člankov, cf. Božidar JEZERNIK, Ljubljanski »tempelj znanosti« v vrtincu kulturnega boja, *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, LIV/1, 2011, pp. 26–42 in Božidar JEZERNIK, *Nacionalizacija preteklosti*, Ljubljana 2013, zlasti poglavje Kranjski deželni muzej in narodna politika, pp. 149–167.

kovni in znanstveni članki, ki jih je Mantuani objavil v različnih publikacijah. Pri tej skupini je potrebno poudariti, da je v njegovi sicer izredno obširni bibliografiji¹⁸ prispevkov, ki bi bili prvenstveno namenjeni temam s področja muzeologije ali vsaj varstva dediščine, sorazmerno malo. Mantuanijevo razumevanje muzeja in njegovega poslanstva je potrebno v njegovih objavljenih delih zato iskati na številnih bolj ali manj nepovezanih mestih. Zadnjo skupino virov predstavljajo Mantuanijevi rokopisi, beležke in priložnostni zapiski. Ker je tovrstnega gradiva veliko in je razdeljeno med več ustanov,¹⁹ predvsem pa še ni bilo niti urejeno, kaj šele sistematično analizirano, je lahko slika o Mantuanijevih idejah na področju, ki nas zanima, na tej stopnji le izredno omejena.²⁰

Mantuanijev popis muzeja 1912

V delu Mantuanijeve zapuščine, ki jo danes hrani Arhiv Republike Slovenije, najdemo tudi kartonasto mapo z zavihki, na kateri piše *Poklicno delo – ravnatelj muzeja 1909–1924*, v njej pa papirni ovitek z napisom *Mantuanijev popis muzeja 1912*.²¹ V papirnem ovitku je poleg dveh besedil, o katerih bo govora v nadaljevanju, še nekaj listov in lističev z Mantuanijevimi zapiski. Pregled te mape oz. fascikla pa

¹⁸ Mantuanijeva bibliografija je bila objavljena v zborniku, ki je izšel ob simpoziju, organiziranem ob 60. obletnici njegove smrti; Edo ŠKULJ, Mantuanijeva bibliografija, *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. obletnici smrti* (ed. Edo Škulj), Ljubljana 1994, pp. 183–197. Avtor sicer opozarja, da je bila bibliografija oblikovana deloma na podlagi Mantuanijevih lastnih seznamov objav, deloma pa dopolnjena. Vendar pa je potrebno ugotoviti, da tudi ta, dopolnjena verzija Mantuanijeve bibliografije ne zajema vseh njegovih objavljenih del. Za leto 1922 tako manjka navedba članka, ki je obravnavan v pričujočem prispevku.

¹⁹ Velik del Mantuanijeve zapuščine je razdeljen med Arhiv Republike Slovenije in Narodno in univerzitetno knjižnico, kamor so jo prenesli iz Federalnega zbirnega centra. Nekaj gradiva hrani tudi Zgodovinski arhiv Ljubljana.

²⁰ Mantuanijevo muzejsko delovanje je najprej v enem od svojih nekrologov skušal opredeliti France Stelè, kasneje se je z Mantuanijem kot muzealcem najbolj obširno ukvarjal Jože Kastelic, temu področju njegovega delovanja pa so nekaj pozornosti v svojih prispevkih, v katerih sicer njegovo vodenje ljubljanskega muzeja ni bilo osrednja tema, posvetili najprej Ana Lavrič in Blaž Resman, nato še Gašper Cerkovnik in Janez Höfler. Cf. France STELÈ, Dr. Josip Mantuani, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, XIV, 1933, pp. 136–140; Jože KASTELIC, Josip Mantuani – ravnatelj Deželnega muzeja, *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. obletnici smrti* (ed. Edo Škulj), Ljubljana 1994, pp. 75–86; Ana LAVRIČ – Blaž RESMAN, Josip Mantuani – starosta slovenskih umetnostnih zgodovinarjev, *Mantuanijev zbornik. Simpozij ob 60. obletnici smrti* (ed. Edo Škulj), Ljubljana 1994, pp. 87–100; Gašper CERKOVNIK – Janez HÖFLER, Josip Mantuani: med umetnostno zgodovino in muzikologijo, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. XLVIII, 2012, pp. 167–175.

²¹ Arhiv Republike Slovenije, SI AS 934, Mantuani Josip, fasc. 4. Mantuanijeva zapuščina v omenjenem arhivu obsega 14 fasciklov.

tudi drugih fasciklov daje jasno sliko o Mantuaniju kot izredno urejenem človeku, ki je svoje papirje vestno urejal in sestavljal sezname, vezane na različna področja svojega strokovnega in znanstvenega delovanja (npr. seznam lastnih objav, seznam obiskov, ki jih je bil deležen kot ravnatelj muzeja ipd.). Brez dvoma obstaja možnost, da se je tekom potovanja zapuščine z njene prvotne lokacije v prostore Federalnega zbirnega centra in kasneje v arhiv, še zlasti pri prebiranju in sortiranju gradiva, marsikaj lahko pomešalo, vendar pa se pri natančni analizi vsebine zdi verjetno, da papirji v omenjeni mapi predstavljajo »vsebinsko celoto«. Še več, prav na videz nključni Mantuanijevi zapiski v mapi omogočajo poskus interpretacije geneze obeh njegovih besedil in okoliščin, v katerih sta nastali.

Obe besedili in ostali papirji so vloženi v dodatni papirni ovitek, na katerem še enkrat piše *Popis muzeja 1912*. Za nekaj lističi z Mantuanijevimi zapiski in skico je prvo besedilo. Rokopis besedila je vložen v papirne »platnice« in vsebuje 21 v zgornjem desnem kotu zaporedno številčenih in s črnilom popisanih strani. Na platnicah je v sredinski poravnavi s črnilom napisano in podčrtano *Naš deželni muzej*, pod tem pa prav tako s črnilom napisano, a s svinčnikom prečrtano »(za Vestnik)«. Levo nad naslovom je dodan napis s svinčnikom »dr. Josip Mantuani.« Takoj za rokopisom v »platnicah« sta še dva posamezna lista istega formata, oštevilčena z zaporednima številčkama 11 in 12. Približno polovica besedila na listu s številko 11 je prečrtana s svinčnikom. Ob natančnem branju rokopisa in obeh posameznih listov lahko ugotovimo, da je, vsebinsko gledano, besedilo na straneh od 11 do 21 bolj ali manj ponovitev oz. razširitev besedila na straneh od 7 do 10. Hkrati pa se besedilo podvaja tudi na obeh dodatnih, posameznih listih: celotno besedilo na posameznem listu, številčenem kot 11. stran, in prvi odstavek na posameznem listu, številčenem kot 12. stran, zelo kratko in jedrnato govori o tistem, kar je podrobneje razloženo na straneh od 18 do 20 v besedilu, vloženem v »platnice«. Zadnja dva odstavka na posameznem listu, številčenem kot 12. stran, pa sta skoraj identična zadnjima odstavkoma na strani 21 besedila v »platnicah«. Ob upoštevanju vsega naštetega se ponuja naslednja razlaga: Mantuani je najprej napisal besedilo, ki je obsegalo 12 strani, pri čemer sta posamezna lista, številčena kot 11. in 12. stran, predstavljala njegova zadnja dva lista. Nato je besedilo popravil tako, da je izločil prvotni zadnji dve strani in še enkrat, tokrat obširneje, razdelal vsebino, ki je bila zajeta na prvotnih straneh od 7 do 10, tokrat na kar 11 straneh (od nove strani 11 do nove strani 21).

Glede na različne indice lahko sklepamo celo, da je med nastankom prve in druge različice besedila poteklo nekaj let. Glede na letnico, napisano na obeh papirnih ovitkih, je Mantuani prvo, krajšo različico besedila napisal leta 1912. Glede

na zaključek prvotnega besedila in zaključek končne, daljše različice tudi vsebina besedila podpira tako razumevanje. V prvotnem zaključku namreč Mantuani kot predpogoj za izvedbo modernizacije muzeja navaja tudi vzpostavitev ogrevanja muzejske stavbe, v končni različici zaključka pa je ta pogoj izpustil. Glede na to, da je muzejska stavba dobila centralno ogrevanje leta 1913,²² je domnevni čas nastanka prve različice besedila – identificiran z letnico na ovitkih – skladen z razvojem dogodkov. Zadnji del besedila je bil skoraj zagotovo napisan leto do dve kasneje. Pri opisu četrtega cilja modernega muzeja – omogočanje estetskega užitka in vzgajanje okusa najširše javnosti – namreč Mantuani v prvi različici govori le o tem, da je potrebno muzejsko zbirko slik razširiti in zaokrožiti,²³ v končni različici pa ob tem omenja, da je bila otvoritev zbirke slik pomemben korak k uresničitvi tega cilja.²⁴ Glede na to, da so muzejsko zbirko slik intenzivno pripravljali prav v letih 1912 in 1913, predogled so organizirali 28. aprila 1914,²⁵ »otvoritev« pa je bila nato maja istega leta,²⁶ končna različica besedila torej ni mogla nastati pred tem letom. Zaradi določenih navedb (npr. izrecno sklicevanje na deželni muzej,²⁷ omenjanje Avstrije v smislu »politične domovine«)²⁸ daljša različica besedila tudi ni mogla nastati po razpadu Avstro-Ogrske.

Zanimivo je tudi vprašanje, za kakšen namen oziroma za katero publikacijo je Mantuani pisal besedilo. Pri iskanju možnih odgovorov na to vprašanje si lahko pomagamo s prečrtanim napisom »(za ‚Vestnik‘)« na »platnicah« besedila in z enim od lističev, vloženi v isto papirno mapo. Začnimo s slednjim. Gre za vabilo na sejo odbora Slovenske krščansko-socialne zveze, ki naj bi se odvijala v petek, 8. januarja. Na hrbtno stran vabila si je Mantuani, najverjetneje na seji, s svinčnikom

²² MANTUANI 1927, cit. n. 6, pp. 10–11. Kot je razvidno iz Mantuanijevega letnega poročila, je v letu 1912 muzej na deželni odbor kar dvakrat naslovil prošnjo za postavitev centralne kurjave, preden so se oktobra končno začela dela; Josip MANTUANI, Poročilo o deželnem muzeju »Rudolfinum« za l. 1912, *Poročilo 1911 in 1912...1913*, cit. n. 16, pp. 25, 29.

²³ SI AS 934, Mantuani Josip, 1889–1941, fasc. 4, Josip Mantuani, Naš deželni muzej, 1912–1914, p. 11* (rokopis). Z asteriskom označujem posamezne liste besedila (od tu MANTUANI 1912–1914).

²⁴ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 18.

²⁵ Mateja KOS, Josip Mantuani in umetnostna zbirka Deželnega muzeja, *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije = The Collection of Paintings of the National Museum of Slovenia* (edd. Jasna Horvat – Mateja Kos), Ljubljana 2011 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev / Sources. Topics in Slovenian Material Culture 10), pp. 26–27.

²⁶ MANTUANI 1927, cit. n. 6, p. 12. Cf. tudi Josip MANTUANI, Seznam muzejskih slik, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo za leti 1921 in 1922*, I–III/1–4, 1923, p. 16.

²⁷ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 11.

²⁸ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 12.

naredil nekaj zapiskov. V zgornjem delu lista je govora o *Vestniku*, za katerega so se očitno pogovarjali, da naj izhaja dalje, in določili nekaj člankov, v spodnjem delu pa si je zabeležil »Vojska in umetnost. Za ‚Čas‘ (do konca januarja)«. Oboje, torej sprednja uradna stran lističa in vsebina Mantuanijevih zapiskov nam omogočata datacijo v januar 1915. Tega leta je namreč 8. januar dejansko padel na petek, poleg tega pa je Mantuani v resnici napisal članek *Umetnost in vojna*, ki ga je v dveh delih objavil v 3. in 4. zvezku IX. letnika znanstvene revije *Čas*, ki sta izšla leta 1915.²⁹ Zanimiva pa je tudi omemba *Vestnika* sama po sebi, saj nakazuje možen odgovor na vprašanje, kje naj bi izšlo Mantuanijevo besedilo. *Vestnik Slovenske krščansko-socijalne zveze* je leta 1914 ustanovil Janez Evangelist Krek,³⁰ namenjen pa je bil članom njihove izobraževalne organizacije. Prinašal je gradivo za predavanja, ki so jih ti izvajali, in napotke za organizacijo in vsebino raznih društvenih dejavnosti.³¹ V tretji številki prvega in zaradi izbruha prve svetovne vojne nekaj časa tudi edinega letnika je bila v rubriki *Za razvoj društvenega življenja* za naslednjo številko napovedana objava predavanja o muzeju, ki naj bi med drugim vzpodbudil tudi ustanovitev kakšnega lokalnega muzeja, priporočali pa so tudi skupni, društveni obisk Kranjskega deželne muzeja, za katerega so ponudili prost vstop in strokovno vodstvo.³² Naslednja številka, ki je bila dvojna, je izšla šele tik pred koncem leta, bila pa je zelo tematska, saj je prinašala prispevke z najrazličnejših področij, ki so bili vsi vezani na tedanje vojno stanje.³³

Iz vsega skupaj je možen posreden sklep, da je Mantuani verjetno besedilo najprej začel pisati kot nekakšen popis stanja v muzeju – na to nenazadnje namigujeja tudi napisa »Mantuanijev popis muzeja 1912« na zunanjem in »Popis muzeja 1912« na notranjem papirnem ovitku, v katerih najdemo med drugim tudi obravnavano

²⁹ Josip MANTUANI, *Umetnost in vojna*, *Čas. Znanstvena revija »Leonove družbe«*, IX, 1915, pp. 138–146, 186–195.

³⁰ Ivan DOLENC, s. v. Krek, Janez Evangelist (1865–1917), *Slovenski biografski leksikon*, I/4 (edd. Franc Ksaver Lukman et al.), Ljubljana 1932, pp. 559–565. Dostopno tudi na spletnem naslovu: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi302887/> (1. 10. 2016).

³¹ S.K.S.Z. v Ljubljani: *Vestniku na prvo pot!*, *Vestnik Slovenske krščansko-socijalne zveze*, I/1–2, 1914, pp. 1–2.

³² Predavanje o domovinskem varstvu in muzeju, *Vestnik Slovenske krščansko-socijalne zveze*, I/3, 1914, p. 126. Organizatorjem društvenega življenja so priporočili izvedbo predavanja o domovinskem varstvu in muzeju. Gradivo za predavanje o domovinskem varstvu, ki ga je napisal France Stelè, je bilo objavljeno že v tej isti številki; France STELÈ, *Domovinsko varstvo*, *Vestnik Slovenske krščansko-socijalne zveze*, I/3, 1914, pp. 75–78.

³³ Teme, o katerih je bilo govora, so bile mdr. oskrba z žitom in kmetijska dejavnost v vojnem času, bakterije in z njimi povezane nevarnosti ter njihovo preprečevanje, predstavitev nove ustave in aktualne angleške politike, informacije o pravoslavni veri, s pripadniki katere naj bi se zlasti vojaki v tistem času pogosteje srečevali; *Vestnik Slovenske krščansko-socijalne zveze*, I/4–5, 1914.

besedilo. Zakaj oz. za koga je besedilo pisal, je trenutno nemogoče ugotoviti. Kasneje se je k besedilu vrnil, najverjetneje čez nekako dve leti, ga popravil in dopolnil ter preimenoval. Glede na novi naslov besedila, *Náš deželni muzej*, in dodani pripis »(,Za Vestnik')« se zdi verjetno, da je v tej dopolnjeni različici svoje besedilo pripravljajal za objavo v 4. številki *Vestnika Slovenske krščansko-socijalne zveze*, ki naj bi predvidoma izšla konec poletja leta 1914, kar pa se zaradi izbruha vojne nato ni zgodilo. Januarja 1915 je bilo besedilo še vedno v obliki rokopisa, Mantuani pa očitno ni več razmišljal o njegovi objavi. To bi lahko bil tudi vzrok, da je prečrtal pripis »(,Za Vestnik')« na »platnicah«. ³⁴

Če tako razumevanje zgodovine nastajanja in morebitnega procesa objavljanja besedila drži, potem lahko dodamo še, da je bilo Mantuanijevo besedilo, čeprav (prvotno) pisano kot »popis«, zastavljeno pregledno in didaktično. To še toliko bolj velja za njegovo končno, daljšo različico. Če primerjamo tiste dele besedila, kjer je za končno različico dopolnjeval in dograjeval prvotno besedilo, jasno vidimo, da je to storil tako, da je opise posameznih vidikov muzejskega dela, o katerih je govoril, dopolnjeval, jasneje artikuliral oz. pojasnjeval s pomočjo primerov. Če je res razmišljal, da bi ga objavil v *Vestniku*, je bilo besedilo namenjeno izvajalcem izobraževalnih programov, ki so jih izvajali v okviru društvenega življenja Slovenske krščansko-socialne zveze. Posredno torej najširšim množicam. Naracija besedila ustreza temu namenu, saj Mantuani v njem zelo jasno in nazorno razloži cilje modernega muzeja, pri čemer mu kot primer služi Kranjski deželni muzej oz. zastavljeni proces njegove modernizacije.

Za posameznima listom prvega besedila sta vložena nadaljnja dva lista, prvi z obojestranskimi zapiski glede razpisa mesta arhivarja, drugi prazen. Nato sledi drugo besedilo. V papirne »platnice«, je najprej vloženi 22 v zgornjem desnem kotu zaporedno številčenih strani tipkopisa, nato pa še prav tako 22 v zgornjem desnem kotu zaporedno številčenih in s črnilom popisanih strani. Na »platnicah« je v sredinski poravnavi s črnilom napisano »Delovanje ljubljanskega muzeja 1922«. Na koncu besedila, tako v tipkopisu kot rokopisu stoji podpis »Mantuani«. Med rokopisom in tipkopisom besedila so le malenkostne razlike. Bolj ali manj gre za slovnične in manjše vsebinske popravke oz. dodatke: sem in tja naletimo na dodano ali izpuščeno besedo, uporabo druge besede z istim pomenom,

³⁴ V enem od seznamov, v katerih je Mantuani beležil svoje objave, rokopise in predavanja, najdemo tudi obe besedili, o katerih je govora v prispevku. Mlajši je zaveden s svojim prvotnim naslovom *Popis muzeja*, dodana pa je tudi letnica 1912 in v oklepaju število strani; SI AS 934, Mantuani Josip, 1889–1941, fasc. 10. Število strani se ujema z dejanskim obsegom besedila. Vse skupaj potrjuje tezo o prvotnem naslovu besedila in njegovi naknadni spremembi.

na nekaterih mestih pa je opuščeno ali dodano podčrtanje pomembnih besed oz. besednih zvez, ki je sicer značilnost Mantuanijevega pisanja. Edino večjo razliko med različicama predstavljata uvodna dva odstavka v rokopisu, ki ju v tipkopisu ni. Zaradi tega se številčenje strani v rokopisu in tipkopisu, glede na vsebino, deloma razlikuje.

Prav ta izpuščena odstavka v rokopisni različici besedila pa se izkažeta za bistvena pri ugotavljanju okoliščin njegovega nastanka. Toda najprej k tipkopisu. Na hrbtni strani njegovega zadnjega lista je Mantuani s svinčnikom pripisal: »g. Mantuani šalje rukopis za ‚NSt‘, i zahtijeva povratak rukopisa nakon upotrebe«. Spodaj je dodana še Mantuanijeva parafa. Glede na že omenjeno dejstvo, da besedilo ni bilo umeščeno v Mantuanijevo bibliografijo, pripravljeno za zbornik, ki je izšel ob simpoziju v čast šestdeseti obletnici njegove smrti,³⁵ je bil prav ta podatek edini, ki je sploh nakazoval, da bi bilo besedilo lahko objavljeno, kasneje pa tudi vsaj nekoliko zožil možnosti iskanja publikacije, v kateri je izšel. Na podlagi dejstva, da je Mantuanijev pripis v hrvaščini, in pa okrajšano ime publikacije »NSt« sta pripeljala do odkritja, da je besedilo izšlo v 3. številki prvega letnika *Narodne starine*,³⁶ revije za kulturno zgodovino in etnografijo južnih Slovanov, ki jo je prav leta 1922 začel izdajati Josip Matasović.³⁷ Pri primerjavi tipkopisa in objavljenega besedila se kažejo majhne spremembe, ki v celotni sicer ne spremenijo besedila, so pa zanimive s stališča posameznih poudarkov, o katerih je govoril Mantuani. Ker zaenkrat ni jasno, ali je šlo za spremembe, ki so nastale kot posledica prevoda iz slovenščine v hrvaščino, ali za lektorske oz. uredniške spremembe, predvsem pa ker ni jasno, ali se je Mantuani z njimi strinjal, bo analiza besedila v nadaljevanju temeljila na njegovem tipkopisu, za katerega lahko z veliko gotovostjo sklepamo, da je bil tista oblika besedila, ki ga je Mantuani poslal v Zagreb.

Vrnimo pa se še korak nazaj k rokopisu oz. uvodnima dvema odstavkoma, ki ju je Mantuani v tipkopisu, s katerim je besedilo pripravil za tisk, izpustil. Oba odstavka imata obliko nagovora. V prvem Mantuani ugotavlja, da gre za prvo srečanje jugoslovanskih arheologov in muzealcev, ki naj bi se zbrali, da se med seboj spoznajo in uredijo svoje delo. Nato v drugem odstavku napove, da je, tej priliki primerno, potrebno, da se najprej identificirajo že opravljene naloge in tiste, ki še čakajo na svojo izpolnitev. Sam namerava na kratko predstaviti slovenska prizade-

³⁵ ŠKULJ 1994, cit. n. 18.

³⁶ Josip MANTUANI, Djelovanje ljubljanskoga muzeja, *Narodna starina*, I/1–3, 1922, pp. 313–317.

³⁷ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, Narodna starina. Historiografski vrhunci i borba za opstanak, *Časopis za suvremenu povijest*, XXV/1, 1993, p. 156.

vanja na področjih arheologije, kulturne zgodovine in prirodopisja in delež, ki ga je pri tem imel ljubljanski muzej.³⁸

Informacije o prvem kongresu jugoslovanskih arheologov, muzealcev in konservatorjev leta 1922 so še vedno zelo skope.³⁹ Kot se da sklepati iz krajših poročil v časopisu *Jutro*, se je že leta 1921 v Dobrni naključno zbrala skupina arheologov, ki so se strinjali, da bi bilo potrebno organizirati kongres. Na pripravljalnem sestanku, ki se je odvijal med 26. in 28. avgustom naslednjega leta in se ga je udeležil tudi Mantuani, so ugotovili potrebo po znanstvenem povezovanju arheologov, zgodovinarjev in strokovnjakov povezanih področij. V zvezi s tem so se odločili, da bodo ustanovili zvezo društev jugoslovanskih arheologov in zgodovinarjev ter še jeseni istega leta v Beogradu organizirali srečanje, dve leti kasneje pa v Splitu prvi kongres. V širši pripravljalni odbor za pripravo beograjskega srečanja je bil imenovan tudi Mantuani.⁴⁰ Med 8. in 11. oktobrom 1922 je nato v Beogradu potekalo prvo strokovno srečanje jugoslovanskih arheologov in strokovnjakov sorodnih področij. *Jutro* je poročalo, da sta se ga iz Slovenije udeležila Josip Mantuani in Izidor Cankar in da je bila glavna tema razprav zakon, ki naj bi uredil delovanje muzejev.⁴¹ Nekoliko daljše poročilo o poteku kongresa je v drugi številki *Narodne starine* objavil hrvaški arhitekt Ćiril Metod Iveković,⁴² ki sicer med udeleženci ne navaja Cankarja, pač pa Vojeslava Moleta.⁴³ Na kratko poroča o vsebini razprave o muzejskem zakonu in komentira enega od njenih zaključkov, s katerim se ne strinja. Razpravi so sledila predavanja, za udeležence pa so organizirali tudi dvo-dnevno ekskurzijo v znameniti samostan Manastir. Med predavanji Iveković omeni najprej predavanje zagrebškega arheologa Viktorja Hofflerja o uspehih hrvaške arheologije in razvoju zagrebškega muzeja, nato predavanje Franja Bulića o Dio-

³⁸ SI AS 934, Mantuani Josip, 1889–1941, fasc. 4, Josip MANTUANI, Delovanje Ljubljanskega muzeja, 1922, p. 1 (rokopis) (od tu MANTUANI 1922).

³⁹ France STELÈ, Spomeniško varstvo v Jugoslaviji, *Jugoslovenski istoriski časopis*, II/1–4, 1936, p. 80. Za poskus ovrednotenja srečanja cf. Predrag NOVAKOVIĆ, *Historija arheologije u novim zemljama Jugoistočne Evrope*, Sarajevo 2015, pp. 224–225.

⁴⁰ Sestanek arheologov v Dobrni, *Jutro. Dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*, III/204, 1922, p. 2.

⁴¹ Kongres jugoslovanskih arheologov, *Jutro. Dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*, III/ 240, 1922, p. 1.

⁴² Ćiro Metod IVEKOVIĆ, I. jugoslovenski arheološki kongres, *Narodna starina*, I/1–3, 1922, pp. 197–199.

⁴³ Molè je v Beogradu nedvomno bil, saj je dogodek uvrstil v svoje spomine. V prvem delu opisa se posveča predvsem naštevanju, koga vse je v Beogradu srečal – ne omenja niti Cankarja, niti Mantuanija – večina pa je namenjena opisu ekskurzije, ki so jo organizirali za udeležence kongresa. Na koncu poudari le, da je srečanje uspelo; Vojeslav MOLE, *Iz knjige spominov*, Ljubljana 1970 (Spomini in srečanja 5), pp. 305–310.

klecijanovi palači v Splitu in nazadnje še predavanje Luje Maruna o izkopavanjih v Bribirju in njihovem pomenu.

Glede na naracijo Mantuanijevega besedila *Delovanje ljubljanskega muzeja* se ponuja teza, da je Mantuani besedilo pisal kot predavanje za beograjsko srečanje. O tem ne namigujeta samo omenjena izpuščena prva dva odstavka iz prvotne rokopisne različice besedila, kjer o tem govori neposredno, pač pa tudi zadnji odstavek, ki ga je pustil tako v tipkopisu kot tudi v objavljenem članku. V njem posebej poudarja, da je v svojem kratkem članku lahko podal le splošno skico delovanja ljubljanskega muzeja, vendar pa naj bi bila ta dovolj, da iz nje vsak muzealec lahko razbere zgradbo in organizacijo muzeja ter nastanek in razvoj njegovih zbirk.⁴⁴ To pomeni, da je kot bralce (poslušalce) predvidel muzejske strokovnjake.⁴⁵ Ali je Mantuani predavanje v Beogradu imel, ali pa ga je kasneje z izpuščenima prvima dvema odstavkoma samo objavil, zaenkrat ne moremo ugotoviti. Vsekakor pa je v tem kontekstu zanimivo predavanje Viktorja Hoffillerja, za katerega vemo, da ga je imel v Beogradu.⁴⁶ Sodeč po njegovi temi je Hoffiller o zagrebškem muzeju govoril na podoben način, kot Mantuani v svojem besedilu opisuje ljubljanskega. Kakorkoli, v besedilu je Mantuani opisal zgodovino muzejskega delovanja na Slovenskem, ustanovitve, razvoj in trenutno stanje v nekdanjem Kranjskem deželnem muzeju, po novem Narodnem muzeju v Ljubljani.⁴⁷

Zadnji list v papirni mapi predstavljajo Mantuanijevi zapiski, ki si jih je delal ob pregledovanju arhiva muzejskih dokumentov. Na podlagi njihove vsebine lahko z veliko verjetnostjo sklepamo, da si jih je delal prav v okviru priprav za mlajše besedilo, *Delovanje ljubljanskega muzeja*, v katerem opisuje okoliščine ustanovitve in nadaljnji razvoj ljubljanskega muzeja. Na zapiskih si je beležil podatke, ki so se mu zdeli pomembni za razumevanje procesa ustanavljanja muzeja. Na prvi, in zaenkrat tudi edini evidentirani strani zapiskov, si je zabeležil vsebino dveh dokumentov iz leta 1822. Da si je ob svojem raziskovanju zgodovine muzeja delal zapi-

⁴⁴ MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 22.

⁴⁵ Kot poudarja Zdenka Janeković-Römer, je bila revija *Narodna starina* namenjena najširši javnosti; JANEKOVIĆ-RÖMER 1993, cit. n. 37, p. 156.

⁴⁶ O Hoffillerjevem predavanju sta poročala tako avtor prispevka v *Jutru*, ki je kot njegovo temo navedel »značaj hrvatskega narodnega muzeja v Zagrebu«, kot Iveković v svojem poročilu, ki kot temo navaja »uspehe in jedro arheologije in razvoj arheološkega muzeja v Zagrebu«; Kongres... 1922, cit. n. 41, p. 1; IVEKOVIĆ 1922, cit. n. 42, p. 198.

⁴⁷ Proces spremembe statusa iz deželnega, torej kranjskega, v državni, torej ljubljanski Narodni muzej je potekal tri leta in se je zaključil z uradnim preimenovanjem leta 1921; Kos 2011, cit. n. 15, p. 50.

ske, priča tudi njegov že omenjeni seznam besedil, kje lahko najdemo vpis *Zgodovina muzeja. Beležke*.⁴⁸

Analiza obeh besedil iz Mantuanijeve zapuščine

Vsebino starejšega besedila *Naš deželni muzej* se da razdeliti v štiri sklope: uvodni kratki opis splošnega razvoja muzejev, temu sledeč kratki oris zgodovine Kranjskega deželnega muzeja od njegove ustanovitve do obdobja ravnateljstva Karla Dežmana oz. selitve muzeja v novo, posebej zanj zgrajeno stavbo, osrednji del, posvečen podrobnemu opisu načel modernega muzeja in kratki zaključek, v katerem Mantuani razmišlja o pogojih, potrebnih za uresničitev modernizacije deželnega muzeja. Besedilo mlajšega besedila, *Delovanje ljubljanskega muzeja*, pa je vsebinsko organizirano v pet sklopov: najprej Mantuani na kratko oriše zgodovino muzejskega dela na Slovenskem, sledi pa del, v katerem v luči pred tem opisane predzgodovine popiše proces ustanovitve in vzpostavitve Kranjskega deželnega muzeja. V naslednjih treh sklopih Mantuani natančno predstavi razvoj muzeja: začne z zgodnjim obdobjem, ko so značaj muzeju dajale zlasti prirodopisne zbirke, in nadaljuje z vsebinsko najobširnejšim delom besedila, opisom postopnega razvoja muzeja v enciklopedični muzej, k čemur je prispevalo zlasti naraščanje njegovih arheoloških, kulturnozgodovinskih in narodopisnih zbirk. V zadnjem odstavku Mantuani na kratko povzame predstavljeno vsebino oz. dosednji razvoj muzeja ter zaključí z izpostavitvijo nalog, ki jih je potrebno še izpolniti v najbližji prihodnosti.

Kakšno podobo modernega muzeja zariše Mantuani v svojih dveh besedilih? Kot poudari v starejšem besedilu, so muzeji stare ustanove. Njihov razvoj je vodil od prvih »templjev muz«, v katerih so se zbirali znanstveniki in uporabljali bogato knjižnico, preko dvornih zbirk umetnostnih predmetov in redkosti do modernih ustanov, namenjenih znanosti in umetnosti.⁴⁹ Kot posebna mejnika v tem razvoju izpostavi pojav prvih javnih zbirk v Franciji in uveljavitev znanstvenega pristopa k zbiranju, varovanju in preučevanju predmetov. Zanimanje enciklopedistov za zgodovino naj bi bilo odločilno za krepitev zavedanja pomena zbiranja podatkov in materialnih pričevanj, torej predmetov, o preteklih dogodkih in razmerah, kar je imelo za posledico naraščanje števila muzejev, še posebej v 19. stoletju.⁵⁰ Ta dva

⁴⁸ SI AS 934 Mantuani Josip, 1889–1941, fasc. 10, Josip MANTUANI, Seznam.

⁴⁹ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 1.

⁵⁰ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 2–3.

vidika, namreč njegov značaj javne ustanove in pa načelna zavezanost muzeja k znanstvenemu delovanju na vseh področjih, vedno znova izpostavlja tudi pri opisanju ljubljanskega muzeja. Ta naj bi od leta 1861 dalje deloval pod javnim nadzorom deželnega odbora,⁵¹ kot javni muzej pa je odprt za vsakogar.⁵² Kot ustanova javnopravnega značaja lahko poleg tega potencialnim darovalcem predmetov da tudi vsa potrebna zagotovila, zaradi česar mu ti bolj zaupajo.⁵³ Oddaja predmetov muzeju kot javni ustanovi pa je pomembna v prvi vrsti zato, ker lahko le muzej poskrbi za njihovo pravilno oskrbovanje in varovanje ter prezentacijo. Predmeti v zasebni lasti, poudarja Mantuani, ne morejo biti deležni niti prave oskrbe in varovanja niti jih njihovi lastniki ne morejo (ustrezno) predstaviti javnosti. To velja tako za vsebinski kontekst, saj noben zasebni zbiralec ne more doseči popolnosti zbirk tako kot muzej, kot tudi za logistični vidik predstavljanja zbirk.⁵⁴ Prav dostopnost predmetov oz. zbirk javnosti se mu zdi namreč še posebej pomembna.⁵⁵ To je v luči njegovega razumevanja predmeta in poslanstva modernega muzeja, o katerih bo govora v nadaljevanju, razumljivo.

Kar se tiče znanstvenega pristopa k varovanju, preučevanju in prezentaciji predmetov, ga Mantuani izpostavlja na več mestih in v različnih kontekstih. Najbolj neposredno to stori v okviru svojega razmišljanja o razlikah med najstarejšimi zbirkami in prvimi muzeji na eni ter modernim muzejem na drugi strani. Če je za prve značilno zlasti stihijsko kopičenje in zbiranje predmetov, pa je temelj modernega muzeja znanstveno delovanje na vseh področjih – muzejske predmete je potrebno odbrati, znanstveno dokumentirati in določiti, očistiti, konservirati in restavrirati. Tudi pri njihovem predstavljanju je potrebno izhajati iz znanstvenih izhodišč: predmete je potrebno sistematično urediti, poimenovati v skladu s sodobno znanstveno nomenklaturo in jih opremiti z napisnimi tablicami, na katerih naj bo označen izvor predmeta in poučne pripombe.⁵⁶ Da muzej lahko zagotavlja zahtevano

⁵¹ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 5.

⁵² MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 12*, 21.

⁵³ MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 20.

⁵⁴ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 9.

⁵⁵ V mlajšem besedilu tako posebej izpostavi, da ima najširša javnost omejen dostop do arheoloških najdb, ki so bile izkopane na Kranjskem, a jih hrani dvorni muzej na Dunaju, saj so tam tudi razstavljene, predmeti, ki jih je izkopala vojvodina Mecklenburška, pa so ji sploh nedostopni; MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 10. Vojvodinje sicer ne omenja neposredno, govori pa o zasebniku, ki ima v posesti 921 zabojev, pletenk, zavojev in skupin predmetov s kranjskih arheoloških najdišč. Ta številka se ujema s številom predmetov, zavedenih v seznamu, ki ga je Mantuani naredil pri popisu vojvodinjine zbirke na gradu Bogenšperk leta 1919; cf. DULAR 2009, cit. n. 15, pp. 39–40.

⁵⁶ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 7, 9, 11, 15.

znanstveno raven pri opravljanju vseh svojih nalog, je nujno, da ima ustrezno opremljeno knjižnico. V njej je potrebno zagotavljati sodobno strokovno in znanstveno literaturo, vezano na delo posameznih muzejskih strok, predvsem arheologije, umetnostne in kulturne zgodovine, tehničnih ved, narodopisja in prirodopisja.⁵⁷ V starejšem besedilu kot podlago za znanstveno delo v muzeju Mantuani omenja tudi ustrezno urejen arhiv, ki naj bi olajšal zlasti študij domače zgodovine,⁵⁸ v mlajšem pa arhiv omenja sicer še vedno kot enoto muzeja, ki pa vsebinsko ne sodi vanj. Ob reorganizaciji arhivskega področja naj bi se to gradivo – deželni arhiv, kot ga imenuje Mantuani, – združilo z drugim tovrstnim gradivom in prešlo v temu namenjeno ustanovo.⁵⁹

Mantuani posebej poudari, da ima vsak muzej na eni strani svojo zgodovino, ki je izrednega pomena, saj predstavlja temelj njegovega delovanja. Hkrati pa velja tudi, da se mora muzej razvijati. Spremembe, ki se udejanjajo tekom tega razvoja, so po njegovem mnenju odraz vedno številčnejših zahtev muzejske stroke. Te pa so posledica družbenih in kulturnih sprememb. Kot izpostavi, mora biti muzej vraščen v kulturo, iz česar sledi, da se mora odzivati na zahteve sodobnega časa.⁶⁰ To velja tudi za ljubljanski muzej. Njegovo ustanovitev so za več stoletij prehitela prizadevanja prvih zbiralcev na Kranjskem (Prygl, Schönleben, Valvasor, Dolničar, Linhart, Vodnik), ki so skupaj s potrebnim porastom števila znanstvenikov v Ljubljani pripeljala do prve ideje o muzeju.⁶¹ Ob ustanovitvi je bil muzej sicer zastavljen bolj kot prirodoslovni muzej, vendar pa se je zaradi spleta okoliščin po prvih dveh desetletjih delovanja začel počasi preobražati v enciklopedični muzej.⁶²

⁵⁷ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 11*, 20; MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 21.

⁵⁸ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 11*, 20.

⁵⁹ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 21–22. Ta Mantuanijeva napoved se sicer še kar nekaj časa ni uresničila. V času njegove upokojitve je bil arhiv še vedno v muzeju, le da se je od leta 1926 dalje uradno imenoval Državni arhiv; Jože ŽONTAR, Korenine arhivske službe v Sloveniji, *Arhivi*, XXXIV/2, 2011, p. 394.

⁶⁰ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 232, pp. 6–7.

⁶¹ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 1–3.

⁶² MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 6; MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 4–6. To, da je bil muzej sprva bolj prirodosloven, Mantuani razloži kot posledico dejstva, da je bila taka usmeritev posledica Schmidburgove poziva k oddaji predmetov iz leta 1823 in pa dejstva, da sta bili prvi dve zbirki, na podlagi katerih je bil muzej sploh ustanovljen, pač prirodoslovni (Zoisova mineraloška zbirka in Hohenwartova zbirka konhilij); MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 5. Kasneje pa se muzej ni več razvijal kot izključno prirodoslovni muzej. Po Mantuanijevem mnenju sta bila za to dva razloga. Prvi razlog je bil glavna usmeritev muzeja, ki je bila postavljena že ob njegovi ustanovitvi – namreč, da naj bo muzej deželni muzej za Kranjsko; s tem je bilo njegovo delovanje na področju prirodopisja precej omejeno, saj je na Kranjskem, ki je sorazmerno majhna dežela, število naravnih vrst omejeno. Drugi razlog je bil finančne narave: zaradi premajhnih sredstev, namenjenih za delovanje muzeja, je imel

Svoje poslanstvo je v prvem obdobju svojega delovanja muzej pod vodstvom »diletantov« (grof Hohenwart, pl. Schildenfeld, Freyer, Dežman) lahko zasledoval le deloma. Prav v času Dežmanovega ravnateljstva pa so se po Mantuanijevem mnenju začeli oblikovati pogoji za dokončno preusmeritev in strokovno nadgradnjo delovanja muzeja.⁶³

Ena velikih in pomembnih sprememb, o katerih govori Mantuani, da se morajo zaradi njih muzeji stalno razvijati, je pojmovanje muzejskega predmeta. V svojem starejšem besedilu izpostavi, da ta v skladu z modernim razumevanjem namreč ni več objekt, ki bi govoril sam zase, pač pa je potrebno njegov pomen šele pojasniti. To dosežemo tako, da predmet opremimo s potrebnimi podatki in ustreznim pojasnilom, in tako, da ga kontekstualiziramo z drugimi predmeti: predmet lahko umestimo v skupino drugih predmetov, s katerimi tvori vsebinsko celoto (npr. stol z ostalim pohištvom v ustreznem interierju), ali pa ga primerjamo z drugimi predmeti (npr. domačo narodno nošo z nošami z drugih koncev sveta).⁶⁴ Zato moramo seveda predmete najprej preučevati in jih razumeti sami. Le pravilno znanstveno obdelan, očiščen in ustrezno predstavljen predmet lahko oživi in spregovori o načinu življenja v preteklosti oz. postane priča nekdanje kulture.⁶⁵

Tako razumevanje narave in pomena muzejskega predmeta za sabo potegne številne posledice tudi na področju muzejske prakse. Prva od njih je vezana že na same načine pridobivanja muzejskih predmetov. Tako Mantuani izpostavi, da so prve arheološke najdbe v muzej prišle bolj ali manj po naključju in da se je muzej šele sčasoma uveljavil kot ustanova, kamor je potrebno javljati podatke o najdbah. V tem času je muzej nato začel voditi tudi načrtna izkopavanja.⁶⁶ Pri tem Mantuani izpostavi tudi problem odtujevanja najdenih predmetov, zlasti bronastih, ki so se jih pogosto polastili naključni najditelji, ker so najprej zmotno mislili, da gre za zlate predmete, kasneje pa so jih odvrgli.⁶⁷ Prav zaradi lakomnosti najditeljev, poudari Mantuani, se muzej ni mogel zanašati na poročila o najdbah novcev, zato je začel

---

ta vedno lahko zaposlenega le enega stalnega uradnika – ravnatelja, ne pa tudi dodatnih znanstvenikov, ki bi pokrivali posamezna področja. Zlasti po Dežmanovi smrti so zbirke prostovoljno in iz lastnega zanimanja urejali nekateri profesorji, s čimer so preprečili propadanje zbirk, za kaj več pa ni bilo možnosti; MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 20.

⁶³ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 6–8.

⁶⁴ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 7, 11–12.

⁶⁵ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 9, 15.

⁶⁶ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 8–9. v svojem starejšem besedilu

⁶⁷ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 10, 14.

svojo numizmatično zbirko že zelo zgodaj dopolnjevati z nakupi.⁶⁸ Druga posledica novega razumevanja muzejskega predmeta oz. zbirke je selekcija predmetov. Mantuani na več mestih v obeh besedilih poudarja, da si je potrebno prizadevati za čim bolj popolne zbirke – kriteriji za doseganje popolnosti so različni, lahko so tipološki (npr. osnovni tipi rimskih novcev),⁶⁹ kontekstualni (npr. povezanost s Kranjsko pri srednjeveških in novoveških novcih)⁷⁰ ali pa vezani na posamezne lastnosti predmetov (npr. umetnoobrti in narodopisni predmeti, ki najbolj odražajo estetiko ali tehnično veščino naših prednikov).⁷¹ V kontekstu Mantuanijevega pojmovanja narave muzejskega predmeta je vredno omeniti tudi njegovo razumevanje slik. Za njih namreč še posebej poudari, da sicer odsevajo umetnostno kulturo preteklih obdobij,⁷² vendar pa še zdaleč niso zgolj priče razvoja likovne produkcije, pač pa tudi zgodovinski viri. Zato pri odločitvi o umeščanju posameznih del v muzejsko zbirko edini kriterij ne sme biti samo avtor ali kvaliteta njegovega dela, pač pa tudi njegova vsebina.⁷³ Tretja posledica novega razumevanje narave muzejskega predmeta pa je njegova vzpostavitev kot sredstva za vzpostavljanje in vzdrževanje (narodne) identitete. V zvezi s tem recimo na eni strani izpostavlja tiste zbirke oz. predmete, ki so nedvomno domačega porekla, kot še posebej pomembne,⁷⁴ po drugi strani pa obžaluje odtokanje domačih predmetov na Dunaj.⁷⁵

Glede na sodobno razumevanje poslanstva muzeja je Mantuani mnenja, da mora imeti preureditev muzeja, da bo v skladu s sodobnimi zahtevami, šest ciljev. Prvi cilj je doseči kar največjo poučnost. Vsak muzej, poudarja, mora poučevati obiskovalca. To še posebej velja za pokrajinske muzeje, saj morajo bolj podrobno predstavljati značilnosti svoje dežele, Kranjski deželni muzej pa je bil sploh ustanovljen s tem namenom, torej to zanj velja še bolj.⁷⁶ Poučevanje v muzeju, poudari Mantuani, ima prednosti pred poučevanjem v šoli. Razen redkih prirodopisnih preparatov in fizikalnega orodja gre pri šolskih učilih namreč večinoma za umetne

⁶⁸ MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 14.

⁶⁹ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 14–15.

⁷⁰ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 14–15.

⁷¹ MANTUANI 1922, cit. n. 38, pp. 17, 18–19.

⁷² MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 19.

⁷³ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 19.

⁷⁴ Kot tako izpostavi zbirko kovaških izdelkov, nastalih v času med 15. in 19. stoletjem; MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 16.

⁷⁵ MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 10. Cf. n. 55.

⁷⁶ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 8, 13.

posnetke, kabineti z učili pa so dostopni le učiteljem, ki jih uporabljajo posamezno in le v okviru razlage izbranih učnih tem. V muzeju je predmetov več, so izvirniki in predstavljajo popolnejše zbirke. Muzej je dostopen vsakemu učencu, predmeti pa so razstavljeni tako, da lahko opazuje tudi njihove medsebojne povezave in odvisnosti.⁷⁷ Poučnost lahko muzej doseže le z reorganizacijo svojih zbirk (v skladu z najnovejšimi spoznanji posameznih strok) in prenovo njihove prezentacije (zlasti kontekstualizacija posameznih predmetov in oprema z informacijami).⁷⁸

Drugi cilj modernizacije muzeja je zagotoviti ustrezno skrb za muzejske predmete in njihovo varovanje. Mantuani poudari, da je potrebno za arheološke najdbe poskrbeti že med samimi izkopavanji. Zagotoviti je potrebno ustrezno dokumentacijo (stratigrafski podatki, opis in skica grobišča ali posameznega groba, popis najdenih predmetov), saj bodo le tako zagotovljeni pogoji, da bodo predmeti lahko nudili vpogled v nekdanjo kulturo. Tekom nadaljnjega procesa je potrebno zbrati posamezne dele, če so predmeti zdrobljeni, jih je potrebno, kolikor se da, sestaviti. Predmete je potrebno tudi primerno očistiti, vendar tako, da se pri tem ne poškodujejo, in zaščititi pred nadaljnjim propadanjem. Tudi ko so predmeti razstavljeni, nadaljuje Mantuani, jih je potrebno večkrat letno skrbno pregledati in ustrezno ukrepati, če se to izkaže za potrebno.⁷⁹ Skratka, muzejske predmete je potrebno ves čas skrbno negovati, da se jim zagotovi čim daljše življenje, saj lahko le na ta način izpolnjujejo svoje poučno poslanstvo.⁸⁰

Naslednji trije cilji modernizacije muzeja so vezani na posamezne muzejske zbirke oz. predmete v njih. Prva je umetnoobrtna zbirka. Mantuani pravi, da mora muzej s pomočjo svoje zbirke sodobni umetnoobrtni dejavnosti zagotavljati vzorce in pobude. Pri tem ne gre za to, da bi muzejski predmeti služili kot vzorci za nesamostojne, površne posnetke brez lastnega pomena. V muzeju hranjeni in razstavljeni predmeti, namreč, pravi Mantuani, lahko vzpodbudijo sodobnega obrtnika k oblikovanju nečesa povsem novega in samostojnega. Naloga muzeja je zato zbiranje vseh primerkov starejše umetnoobrtne produkcije, ki izstopajo bodisi zaradi svoje tehnične veščine, bodisi zaradi estetske dimenzije. Tovrstne predmete je potrebno zbirati v smiselne celote in jih razstaviti v kar najbolj »žive« skupine, ki bodo lahko naredile na opazovalca celovit in globok vtis.⁸¹

⁷⁷ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 8, 14.

⁷⁸ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 8, 14.

⁷⁹ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 9, 15.

⁸⁰ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 9.

⁸¹ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 9–10, 16.

Naslednja zbirka, ki jo omenja Mantuani, je umetnostna zbirka. Tako za muzejsko zbirko slik Mantuani pravi, da je njeno poslanstvo preplet omogočanja estetskega užitka in vzgojnega momenta. Razstavljenе slike obiskovalcem nudijo estetski užitek, hkrati pa so, povsem praktično, dodaja Mantuani, sredstvo za vzgojo okusa med najširšimi množicami. Hkrati s tem ciljem muzejska zbirka slik služi še enemu namenu – prikazu zgodovinskega razvoja (domače) obrti in umetnosti.⁸² Da bi lahko zbirka opravljala to nalogo, mora biti ustrezno popolnjena in zaokrožena, vanjo uvrščena dela pa morajo biti znanstveno preučena. V razstavnem prostoru morajo biti didaktično razporejena in opremljena s pojasnili.⁸³

Zadnja muzejska zbirka, ki jo Mantuani posebej izpostavi, je narodopisna. Tudi njena vloga je estetsko-praktična, usmerjena k ohranjanju. Z drugimi besedami, narodopisna zbirka pripomore k vzdrževanju lastne, torej narodne identitete, saj so noše in drugi značilni predmeti, pohištvo in oprema, orodje in pripomočki, pričevalci o ljudski estetiki in tehnični veščini.⁸⁴ Tudi narodopisno zbirko je zato potrebno urediti in dopolniti. Zlasti pomembno se zdi Mantuaniju, da je narodopisna zbirka čim bolj popolna, saj gre za zbirko, ki naj bi predstavljala vse tisto, kar je za našo deželo najbolj značilno. Poleg tega pa je deželni muzej v samem središču dežele, kamor naj bi se odpravil vsak, ki se zanima za ljudske značilnosti.⁸⁵ Ni pa dovolj, da bi muzej zbiral le domače etnografske predmete, pač pa mora skrbeti tudi za to, da svojim obiskovalcem omogoči ogled tujih etnografskih zbirk. Pri tem naj bo vodilo primerjava: le če bo lahko obiskovalec primerjal domače in tuje, si bo lahko izostril oko za domače posebnosti, poudari Mantuani.⁸⁶

Kot zadnji cilj modernizacije muzeja Mantuani navede ureditev muzejske knjižnice in arhiva, ki sta oba nujna za zagotavljanje ustrezne strokovne oz. znanstvene ravni vseh muzejskih dejavnosti. V zvezi s knjižnico izpostavi njeno dopolnjevanje s sodobno literaturo in ureditev, za arhiv pa poudari, da ga je potrebno urediti tako, da bo lahko uporaben (izdelava krajevnih in drugih seznamov).⁸⁷

V zvezi s procesom modernizacije muzeja je zanimiva zlasti ena od Mantuanijevih zaključnih misli v starejšem besedilu, namreč da ta ni zgolj stvar muzejskih delavcev, pač pa bi se morala vanjo vključevati najširša javnost. To naj bi veljalo še

⁸² MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23 pp. 10, 16–17.

⁸³ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, p. 18.

⁸⁴ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 11*, 19.

⁸⁵ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 19–20.

⁸⁶ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 11*, 20

⁸⁷ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 11*, 20.

posebej zato, ker je deželni muzej javni muzej in je torej odprt za vsakogar. Zato poziva javnost, naj pomaga pri prenovi muzeja bodisi tako, da so muzeju naklonjeni, bodisi bolj neposredno, s posredovanjem pri zbiranju in preučevanju predmetov. Le s skupnimi močmi, zaključí Mantuani svoje besedilo, bo mogoče uresničiti zastavljeni cilj, ki je sicer idealen, pa vendarle dosegljiv – moderni muzej.⁸⁸ Nekaj let kasneje je v svojem mlajšem besedilu še vedno zagovarjal pomen reorganizacije zbirk v skladu z zahtevami sodobne znanosti in tehnike. In ob samem koncu poudaril, da si bomo le s sodobno urejenim muzejem lahko pridobil ugled in veljavo kulturnega ljudstva tudi med omikanimi narodi.⁸⁹

Mantuani in moderni muzej

Obe besedili, *Naš deželni muzej* in *Delovanje ljubljanskega muzeja*, torej predstavljata dragocen vpogled v Mantuanijevo muzejsko misel. V njej namreč avtor jasno predstavi svoje razumevanje tako muzeja in njegovega poslanstva kot tudi muzejskega predmeta in njegovih funkcij. Glede na to, da je starejše besedilo pisal nekaj let po nastopu funkcije ravnatelja Kranjskega deželnega muzeja, mlajše pa slabi dve leti pred svojo – zanj brez dvoma nepričakovano – upokojitvijo, kažeta predvsem konsistentnost in koherentnost njegove muzeološke misli. To pomeni, da je Mantuani z Dunaja prišel v Ljubljano z že izoblikovanimi koncepti muzeja in muzejskega predmeta. Na podlagi teh idej je oblikoval svoj program modernizacije ljubljanskega muzeja in si nato vseh petnajst let svojega ravnateljstva prizadeval za doseg tega cilja.

Muzej je želel dokončno preoblikovati v moderno, javno ustanovo, namenjeno znanosti in umetnosti. Temelj vseh muzejskih funkcij – ohranjanja, preučevanja in prezentacije muzejskih zbirk – naj bi bila najnovejša znanstvena spoznanja in dosežki tehnike. To je bilo toliko bolj pomembno zato, ker je bilo po njegovem mnenju osnovno poslanstvo muzeja poučevanje in vzgoja obiskovalca. Da bi ta cilj muzej lahko dosegel, bi morale biti njegove zbirke čim bolj zaokrožene in sistematično urejene, predmeti v njih pa predvsem tipični za deželo, ki jo predstavljajo. Predmeti bi morali biti ustrezno oskrbljeni in preučeni v luči ustreznih znanstvenih disciplin. Tudi njihovo razstavljanje naj bi bilo podrejeno istemu cilju: predmeti naj bi bili po Mantuanijevo razstavljeni v primernih prostorih, predvsem pa

⁸⁸ MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 12*, 21.

⁸⁹ MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 22.

ustreznem kontekstu drugih predmetov in opremljeni s spremljevalnimi besedili. Iz njih naj bi obiskovalec izvedel vse o izvoru predmeta in druge zanimivosti, povezane z njim. Modernizacije muzeja pa ni videl kot izključno nalogo muzejskih uslužbencev, pač pa naj bi v tem procesu sodelovala najširša javnost. Skratka, muzej je razumel kot ustanovo, ki mora zavzeti pomembno, aktivno in vključujočo vlogo v sodobni družbi.

Če je Peter van Mensch v svoji doktorski disertaciji pred več kot dvajsetimi leti ugotavljal, da se slabih sto let po tem, ko je nemški bibliograf in literarni zgodovinar Johann Georg Theodor Graesse o muzeologiji prvič govoril kot znanstveni disciplini,⁹⁰ med muzealci zavest o muzeologiji kot samostojnem področju preučevanja še vedno ni povsem prijela, pa imamo z Mantuanijem v zgodnjem 20. stoletju na Slovenskem muzealca, ki je o muzeologiji razmišljal v historičnem, konceptualnem in posledično tudi praktičnem kontekstu.⁹¹ S strokovnega stališča je bila torej odločitev, da ga z Dunaja povabijo v Ljubljano, kjer naj prevzame vodenje deželnega muzeja, vsekakor pravilna. Koliko od svojega programa modernizacije ljubljanskega muzeja je v petnajstih letih svojega ravnateljavanja v resnici uspel uresničiti, pa je že druga zgodba.

---

⁹⁰ Peter VAN MENSCH, *Towards a methodology of museology*, Zagreb 1992 (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu). Van Mensch o Graessejevem članku razmišlja v začetku drugega poglavja disertacije, posvečenega diskurzu muzeologije. Disertacija je dostopna na spletnem naslovu: http://www.muuseum.ee/et/erialane_areng/museoloogiaalane_ki/ingliskeelne_kirjand/p_van_mensch_towar/ (30. 9. 2016).

⁹¹ Mantuani svoje mlajše besedilo začenja z ugotovitvijo, da je zgodovina muzeološkega delovanja na Slovenskem dolga; MANTUANI 1922, cit. n. 38, p. 1. V starejšem besedilu pa poudarja, da se morajo muzeji spreminjati v skladu s sodobnimi zahtevami na muzeološkem področju; MANTUANI 1912–1914, cit. n. 23, pp. 6–7.

Josip Mantuani and Modern Museum. Contribution to the Understanding of Mantuani's Efforts to Reorganise the Carniolan Provincial Museum

---

SUMMARY

In 1908, the newly formed Carniolan Provincial Assembly asked Josip Mantuani to prepare a modernisation programme for the Carniolan Provincial Museum in Ljubljana. He had indeed written a programme, which was subsequently approved, and in 1909 Mantuani was appointed the new director of the museum. After taking up office, he immediately began to modernise the entire museum. First, he organised the museum's managerial, administrative and financial operations. He then continued by reorganising, arranging and upgrading the museum collections. To support the scientific work of the museum, he also organised and supplemented the museum library and archive.

The basis of Mantuani's modernisation programme was his understanding of the modern museum and its role in contemporary society. His ideas are clearly attested by two texts kept by the Archives of the Republic of Slovenia. In the earlier text, *Our Provincial Museum*, he explains the objectives of a modern museum, using as an example the Carniolan Provincial Museum and the process of its modernisation as laid down in his programme. In the later text, *Operation of the Museum of Ljubljana*, he presents the history of museum activity in Slovenian lands, as well as the establishment, development and current status of the museum he was running.

Both texts provide valuable insights into Mantuani's thoughts on museums. In them, he clearly presents his understanding of the museum and of its mission, as well as of the museum object and its functions. As he emphasises, a modern museum is an institution devoted to science and art. As especially important characteristics of the modern museum, he points out its function as a public institution, which ensures the accessibility of its collections to the widest public, and the museum's commitment to scientific activity in all fields. He also points out that, according to a new understanding, museum objects no longer speak for themselves, but their meanings are yet to be interpreted. For this reason, objects must first be studied and understood. Only a properly scientifically examined, cleaned and suitably presented object can come to life and bear witness to a former way of life.

Based on this modern understanding of a museum's mission, Mantuani believes that the modernisation of a museum must have six objectives. The first objective is to make it as educational as possible. Every museum, he stresses, must educate the visitor. It can only be educational if it reorganises its collections in accordance with the latest findings of individual fields and modernises their presentation, by which he means primarily contextualising exhibits and adding information about them. The second objective of modernisation is to ensure proper care for museum objects and their preservation. Objects must be constantly cared for to ensure their continued existence, since only then can they fulfil their educational mission.

The next three objectives of the modernisation of the museum relate to individual museum collections or the objects they contain. The first is the arts and crafts collection. Mantuani states that through its arts and crafts collection the museum must provide models and incentives for contemporary arts and crafts activity. Therefore, the museum's task is to collect all examples of older arts and crafts production that stand out, either due to their technical skills or their aesthetic features. Such objects must be assembled into logical wholes and exhibited in groups that are as "alive" as possible, so as to make a comprehensive and profound impression on the viewer. The next important collection is the art collection. Mantuani says that a collection of paintings has a double mission. The exhibited paintings provide an aesthetic pleasure to visitors, but are at the same time a means of instilling taste in the masses. Moreover, a collection of paintings also demonstrates the historical development of (local) crafts and art. In order for a collection to perform this task, it must be complete and balanced; the works included in it must be scientifically studied. They must be arranged didactically in the exhibition hall, and equipped with explanations. The third key collection is the ethnographic collection. Its role is also aesthetic and practical, aimed at preservation. In other words, the ethnographic collection contributes to maintaining one's own, i.e. national identity, since costumes and other characteristic objects, furniture and equipment, tools and accessories bear witness to the aesthetics and technical skills of the people. Mantuani feels that it is especially important that the ethnographic collection be as complete as possible, since this collection should present all of the things that are most typical of our country. However, it is not enough for the museum to collect local ethnographic objects; it must also enable its visitors to view foreign ethnographic collections. In doing so, it should focus on comparisons: only if the visitor is able to compare local with foreign, will he/she be able to recognise special local features.

As the final, sixth objective of the modernisation of the museum, Mantuani lists organising the museum library and archive, which are both needed to ensure a suitable professional or scientific level of all museum activities.

For various reasons Mantuani never succeeded in finishing the modernisation process of the museum. Nevertheless, both of the texts, which are important sources for understanding the early development of museological thought in Slovenia, clearly show the consistency of Mantuani's understanding of the modern museum as a public institution and of the nature of the museum object as an educational medium. This means that he knew what his main task as the director of the Provincial Museum was going to be even before coming to Ljubljana. In accordance with this task, he prepared a work programme which he tried to abide by for the entire time he was running the museum.

Avtorji / Authors

PROF. DR. JEŠA DENEGRİ

Dr. Ivana Ribara 113/3
RS-11070 Novi Beograd

IZR. PROF. DR. BOJAN DJURIĆ

Oddelek za arheologijo
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
Bojan.Djuric@ff.uni-lj.si

ZASL. PROF. DDR. NATAŠA GOLOB

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
SI-1000 Ljubljana
natasa.golob@ff.uni-lj.si

JANA INTIHAR FERJAN

Moderna galerija
Cankarjeva 15
SI-1000 Ljubljana
jana.ferjan@mg-lj.si

MAG. MOJCA JENKO

Narodna galerija
Puharjeva ulica 9
SI-1000 Ljubljana
mojca_jenko@ng-slo.si

PROF. DR. MATEJ KLEMENČIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
SI-1000 Ljubljana
matej.klemencic@gmail.com

DOC. DR. MATEJA KOS

Narodni muzej Slovenije - Prešernova
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
mateja.kos@nms.si

DR. MAJA LOZAR ŠTAMCAR

Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
maja.lozar@nms.si

DR. ENRICO LUCCHESI

Rupinpiccolo (Repnič) 30
IT-34010 Sgonico (Zgonik)
lucchese@units.it

DOC. DR. KATJA MAHNIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
katja.mahnic@ff.uni-lj.si

DOC. DR. ŽELJKO OSET

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici
Vipavska 13
SI-5000 Nova Gorica
zeljko.oset@ung.si

DR. CVETKA POŽAR

Muzej za arhitekturo in oblikovanje
Grad Fužine
Pot na Fužine 2
SI-1000 Ljubljana
cvetka.pozar@mao.si

DR. FERDINAND ŠERBELJ

Narodna galerija
Puharjeva ulica 9
SI-1000 Ljubljana
ferdinand_serbelj@ng-slo.si

PROF. DR. SAMO ŠTEFANAC

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
samo.stefanac@ff.uni-lj.si

IZR. PROF. DR. POLONA VIDMAR

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
Koroška 160
SI-2000 Maribor
polona.vidmar@um.si

BLAŽ ZABEL

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 16
SI-1000 Ljubljana
blaz.zabel@pef.uni-lj.si

Durham University
University College
The Castle
Palace Green
Durham
DH1 3RW
blaz.zabel@durham.ac.uk

Sinopsisi / Abstracts

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Bojan DJURIĆ, Borl/Ankenstein portret Lucija Vera

Ključne besede: Lucius Verus, Acqua Traversa portret, Carlo Albacini, Borl/Ankenstein portret, obrazna kopija, točkovna tehnika

V bližini rimske kolonije Poetovio (Ptuj, Slovenija) je bila leta 1951 pod gradom Borl (Ankenstein) odkrita kopija kolosalnega portreta rimskega cesarja Lucija Vera iz Acqua Traversa, izdelana v apnencu. Domnevno antična, se je po analizi pokazala kot nedokončana kopija obraza (maska) na način, kakor ga poznajo mavčne kopije, v rabi na privatnih akademijah v Rimu in drugje po Evropi. Na njeni površini so opazni sledovi točkastega kopiranja, morda s pomočjo punktirke. Visoko kakovostna izdelava je sicer primerljiva z marmornimi portreti izdelanimi v Rimu v 2. polovici 18. stoletja, predvsem v Albacinijevi delavnici. Ob tem se je pokazalo, da obstaja najverjetneje samo en primerek (in ne serija) antične replike 4. tipa portretov Lucija Vera v kolosalni varianti Acqua Traversa.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Bojan DJURIĆ, The Borl/Ankenstein Portrait of Lucius Verus

Keywords: Lucius Verus, Acqua Traversa portrait, Carlo Albacini, Borl/Ankenstein portrait, face copy, pointing technique

Not far from the Roman colony of Poetovio (Ptuj, Slovenia), below Castle Borl/Ankenstein, a limestone copy of a colossal Acqua Traversa portrait of the Roman Emperor Lucius Verus was found in 1951. Careful examination has shown that this long-supposed ancient sculpture is actually an unfinished face copy (mask) executed in a manner known from plaster casts in use in private academies in Rome and elsewhere across Europe. The surface of the face bears copying marks, possibly left by a pointing machine. The work is of high quality and comparable with the marble portraits produced in the second half of the 18th century in Rome, especially in Albacini's workshop. Analyses have also shown that most likely a single ancient replica (rather than a series) is thus far known of Type 4 portraits of Lucius Verus in the colossal Acqua Traversa variant.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Nataša GOLOB, Sentence Petra Lombarda v pontignyjskem slogu: Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136

Ključne besede: Peter Lombard, Liber sententiarum, srednjeveški rokopis, pariško knjižno slikarstvo ok. 1170–1175

Rokopis (Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136), ki vsebuje štiri knjige sentenc Petra Lombarda, je bil v starejši literaturi označen kot italijansko delo iz 14. stoletja. Zapis analizira bistvene prvine, ki jih rokopis podaja. Po vsem sodeč so ga prepisali in okrasili v pariški mestni opatiji Svetega Viktorja ok. 1170–1175. Marginalni sklici in glose so pogosto dekorativno oblikovani, izstopajoče zanimive so iniciale; uvodna iniciala (Ueteris, fol. 3v) pripada pontignyjskemu slogu z značilnimi vitkimi živalmi. Še tri druge iniciale zaznamujejo veliki in široki listi v prefinjenem toniranju, zanimiva je figuralna iniciala, ki

– glede na besedilo – predstavlja posebitev Eklezije. Sedanja vezava je iz ok. 1490–1500, ker so knjigoveški pečatniki enaki kot na nekaterih drugih knjigah, ki so bile v zasebni lasti lavantinskega škofa Leonharda Peverlla.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Nataša GOLOB, Peter Lombard's Sentences in the 'Pontigny-style'

Keywords: Petrus Lombardus, Liber sententiarum, mediaeval manuscript, Paris illumination c. 1170–1175

In older mediaevalist literature, the manuscript (Maribor, Univerzitetna knjižnica, Ms 136) with *The Four Books of Sentences* by Peter Lombard is described as an Italian work of the 14th century. The paper analyses the basic elements evidenced by the manuscript itself. By all appearances, it was copied and illuminated in the city abbey of Saint-Victor in Paris around 1170–1175. Marginal quotations and glosses are often decoratively conceived, and the initials deserve special interest, as five of them are painted. The one standing at the opening of the text (*Veteris*, fol. 3v) displays the so-called 'Pontigny-style' of illumination, where slender animals dwelling between the sprouts. Three further initials exhibit large and broad foliage in refined shading; also interesting is the figural initial representing *Ecclesia*. Its present bookbinding dates to c. 1490–1500; the same blind-tooled motifs are pressed on some other book covers, items that were initially in the private possession of Lavantine bishop Leonhard Peverll.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Mojca JENKO, France Stelè in Društvo Narodna galerija. Iz arhiva Narodne galerije

Ključne besede: France Stelè (1886–1872), Društvo Narodna galerija (1918–1946), umetnostna zbirka Narodne galerije, adaptacija Narodnega doma, združene umetnostne zbirke, razstave, založniška dejavnost, fotodokumentacija umetnin

France Stelè (1886–1872) je leta 1911 diplomiral na dunajski univerzi ter se kvalificiral za arhivsko, bibliotečno, muzejsko in spomeniško službo. Poznamo ga predvsem kot konservatorja, raziskovalca, univerzitetnega profesorja ter pisca o slovenski likovni umetnosti in posameznih likovnih umetnikih. Manj je France Stelè v zavesti strokovne javnosti prisoten kot zavzet odbornik Društva Narodna galerija (19. 2. 1920–18. 2. 1943; s prekinitvijo od 2. 6. 1928 do 12. 10. 1929), lahko bi rekli tudi kot muzealec. Njegova razgledanost in obširno znanje sta v veliki meri prispevala, da se je po drugi svetovni vojni Narodna galerija uspešno prelevila iz društva v državno inštitucijo

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Mojca JENKO, France Stelè and the National Gallery Society: from the Gallery's archive

Keywords: France Stelè (1886–1872); National Gallery Society (1918–1946); National Gallery art collection; conversion of the "Narodni dom" palace; united art collections; exhibitions; publishing activity; photo-documentation of works of art

France Stelè (1886–1872) graduated from the University of Vienna in 1911 and qualified for work in archives, libraries, museums and monument preservation offices. He is

mainly known as a conservator, researcher, university teacher, and author on Slovene fine arts and individual artists. To a lesser degree, France Stelè is present in the minds of the scholarly public as an interested member of the National Gallery Society committee (19 Feb. 1920–18 Feb. 1943, with an interruption from 2 July 1928 to 12 Oct. 1929), as a museum worker, as it were. His great learning and comprehensive knowledge substantially contributed to the possibility that the Society could be successfully transformed after the Second World War into a state institution, the National Gallery of Slovenia.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Matej KLEMENČIČ, Enrico LUCHESE, Ferdinand ŠERBELJ, Pietà Antonija Belluccija za Schellenburgov križev oltar pri ljubljanskih frančiškanih

Ključne besede: Slikarstvo, barok, Ljubljana, Benetke, Antonio Bellucci, Jakob Shell von Schellenburg, Giulio Quaglio, Valentin Metzinger, Mihael Kuša (Cussa)

V članku je predstavljena atribucija in identifikacija slike Pietà iz Narodne galerije v Ljubljani. Na podlagi primerjav je bila pripisana beneškemu slikarju Antoniju Bellucciju, kar omogoča njeno identifikacijo s sliko, ki je bila nekoč na oltarju sv. Križa v nekdanji ljubljanski frančiškanski cerkvi sv. Marijinega vnebovzvetja na današnjem Vodnikovem trgu. Slika je predstavljena v okviru naročništva Janeza Jakoba Schella pl. Schellenburga, argumentirana sta atribucija Bellucciju in nastanek slike v času slikarjevega bivanja na Dunaju (slikar je tja prišel leta 1692, v pogodbi 26. decembra 1694 pa je slika že omenjena), raziskana pa je tudi njena fortuna critica, od prvih omemb do zgodnje kopije, ki je pripisana Giulio Quagliu (Ljubljana, Nadškofija), ter njena kasnejša provenienca, ko je preko Šmarja-Sap prišla ponovno v Ljubljano, v Narodno galerijo.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Matej KLEMENČIČ, Enrico LUCHESE, Ferdinand ŠERBELJ, Antonio Bellucci's Pietà for Jakob Schell von Schellenburg's Altar of the Holy Cross in the Former Franciscan Church in Ljubljana

Keywords: Painting, Baroque, Ljubljana, Venice, Antonio Bellucci, Jakob Shell von Schellenburg, Giulio Quaglio, Valentin Metzinger, Mihael Kuša (Cussa)

The paper presents the attribution and identification of the painting of the Pietà in the National Gallery of Slovenia. Because of stylistic similarities, it is attributed to the Venetian painter Antonio Bellucci, which enables its identification with a painting that once adorned the altarpiece of the Holy Cross (1694–1695) in the former Franciscan Church in Ljubljana. Furthermore, the painting is discussed in the context of patronage of a wealthy Carniolian merchant and banker, Jakob Shell von Schellenburg. Stylistic and archival evidence suggests that the Pietà was most probably painted by Bellucci in Vienna: the artist was in Austria from 1692, and the painting was already mentioned in a contract of 26 December 1694. The paper also discusses its early fortuna critica in written sources, as well as an early copy attributed to Giulio Quaglio (Ljubljana, Archbishopric). Finally, the painting's later provenance and its final transition from the parish church in Šmarje-Sap to the National Gallery of Slovenia is described.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Mateja KOS, Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad in državni muzej v obdobju direktorjev Josipa Mantuanija in Josipa Mala

Ključne besede: Narodni muzej, Seminar za umetnostno zgodovino, Spomeniški urad, Josip Mantuani, Josip Mal, Izidor Cankar, France Stelè

Čas prvih desetletij dvajsetega stoletja je čas ustanavljanja današnjega Oddelka za umetnostno zgodovino, razširitve delokroga in pristojnosti Spomeniškega urada za Slovenijo in spreminjanja statusa Deželnega muzeja za Kranjsko, ki je postal državni (Narodni) muzej. Nekaj dodatnih pogledov na vse te pomembne dogodke nam omogočajo listine, shranjene v arhivu Narodnega muzeja Slovenije. S pomočjo arhivalij so se nekoliko boljše pokazali odnosi med tremi pomembnimi ustanovami in njihovimi predstojniki, namreč Josipom Mantuanijem, Izidorjem Cankarjem, Francetom Stelètom in Josipom Malom, predvsem pripravljenost za sodelovanje in previdnost pri sprejemanju pomembnih odločitev. To pojasnjuje nekatere poteze, ki stroko zaznamujejo še danes.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Mateja KOS, Art History Seminary, Monument Office and State Museum in the Period of Museum Directors Josip Mantuani and Josip Mal

Keywords: National Museum, Seminar of Art History, Monument Office, Josip Mantuani, Josip Mal, Izidor Cankar, France Stelè

The first decades of the 20th century were a period when the present Department of Art History in Ljubljana was founded, the field of work and responsibilities of the Monument Office of Slovenia were broadened, and the status of the Carniolan Provincial Museum changed as it became a state (national) museum. Additional insight into these important events is provided by documents preserved in the archives of the National Museum of Slovenia. The archived documents reveal in greater detail the relationships between the three important institutions and their directors, Josip Mantuani, Izidor Cankar, France Stelè, and Josip Mal, especially their willingness to cooperate, and their caution in taking important decisions. And this also sheds light on traits that mark the discipline to the present day.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Katja MAHNIČ, Josip Mantuani in moderni muzej. Prispevek k razumevanju Mantuanijevih prizadevanj za reorganizacijo Deželnega muzeja za Kranjsko

Ključne besede: Josip Mantuani, deželni muzej za Kranjsko, reorganizacija muzeja, moderni muzej, muzeologija

Leta 1909 je bil Josip Mantuani imenovan za novega direktorja Deželnega muzeja za Kranjsko v Ljubljani. Takoj je začel uresničevati svoj načrt modernizacije muzeja. Osnova za njegov program modernizacije je bilo njegovo razumevanje modernega muzeja kot javne ustanove in narave muzejskega predmeta kot izobraževalnega sredstva. Njegove ideje so jasno razvidne v dveh besedilih, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije. Obe besedili predstavljata pomemben vir za razumevanje zgodnjega razvoja muzeološke misli v Sloveniji.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Katja MAHNIČ, Josip Mantuani and Modern Museum. Contribution to the Understanding of Mantuani's Efforts to Reorganise the Carniolan Provincial Museum

Keywords: Josip Mantuani, Carniolan Provincial Museum, reorganisation of the museum, modern museum, museology

In 1909, Josip Mantuani was appointed the new director of the Carniolan Provincial Museum in Ljubljana. He immediately began to implement his plan to modernise the museum. The basis of his modernisation programme was his understanding of the modern museum as a public institution and of the nature of the museum object as an educational medium. His conception is clearly attested by two texts kept by the Archives of the Republic of Slovenia. Both texts are important sources for understanding the early development of museological thought in Slovenia.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Željko OSET, Prvi člani SAZU iz vrst umetnostnih zgodovinarjev: Izidor Cankar, France Stelè in Vojeslav Molè

Ključne besede: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Izidor Cankar, France Stelè, Vojeslav Molè, Univerza v Ljubljani, Narodna Galerija, slovenska kulturna politika

Izidor Cankar, Vojeslav Molè in France Stelè so po prvi svetovni vojni bistveno vplivali na institucionalizacijo slovenske znanosti. Kot uspešni znanstveniki so postali tudi člani najvišje slovenske znanstvene in umetniške ustanove, Slovenske akademije znanosti in umetnosti. S tem so prejeli priznanje za svoje izstopajoče znanstveno in organizacijsko delo. Stelè (1940) in Cankar (1953) sta postala redna člana, Molè, na Poljskem živeči slovenski znanstvenik, pa dopisni član (1961).

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Željko OSET, First Members of the Slovenian Academy of Sciences and Arts among Art Historians: Izidor Cankar, France Stelè and Vojeslav Molè

Keywords: Slovenian Academy of Sciences and Arts, Izidor Cankar, France Stelè, Vojeslav Molè, University of Ljubljana, National Gallery, Slovenian Cultural Policy

Three art historians, Izidor Cankar, Vojeslav Molè, and France Stelè, had a significant influence on the institutionalisation of Slovenian science after the First World War. In the later stages of their respective careers as internationally renowned scholars, they were elected as members of the highest Slovenian scientific and artistic institution, the Slovenian Academy of Sciences and Arts. This honour was a reward for their outstanding scholarly and organisational accomplishments. Stelè and Cankar became full members in 1940 and 1953 respectively, while Molè was elected in 1961, and as a foreign citizen, only as a corresponding member.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Cvetka POŽAR, Vzpostavitev in prve razstave Bienala industrijskega oblikovanja v šestdesetih letih 20. stoletja

Ključne besede: bienale industrijskega oblikovanja, industrijsko oblikovanje, zgodovina oblikovanja, organizacija bienala, razstava

Namen tega prispevka je oris vzpostavitve in začetkov delovanja Bienala industrijskega oblikovanja (BIO), v katerem se bomo osredotočili na glavne organizacijske poudarke bienala: pobudo za njegovo ustanovitev, namen in vlogo, dosežke in težave prvih treh bienalnih razstav v šestdesetih letih 20. stoletja.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Cvetka POŽAR, The Establishment and First Exhibitions of the Biennial of Industrial Design in the 1960s

Keywords: Biennial of Industrial Design, industrial design, history of design, organisation of the biennial, exhibition

The aim of this paper is to describe the establishment and initial functioning of the Biennial of Industrial Design BIO. Here we focus on the biennial's main organisational aspects: the effort behind its establishment, its purpose, and role; the achievements and the problems of the first three biennial exhibitions in the 1960s.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Samo ŠTEFANAC, Mojster Štefan iz Kranja, zadnji protagonist gorenjske poznogotske arhitekture

Ključne besede: arhitektura, 16. stoletje, Mojster Štefan, »Mojster iz Kranja«, sv. Luka v Praprečah

Članek prinaša poskus rekonstrukcije umetniške osebnosti stavbenika Štefana, ki je dal leta 1524 naslikati votivno fresko v cerkvi sv. Luka v Praprečah pri Lukovici. Nedavno odkriti podpis z mojstrskim znakom v koru cerkve dokazuje, da je bil mojster Štefan resnično arhitekt cerkve, mojstrski znak pa ga identificira z »Mojstrom iz Kranja«, ki se je l. 1526 podpisal v cerkvi v Oprtlju v Istri, v prvi tretjini 16. stoletja pa je deloval tudi na drugih lokacijah (Štrped, Biljana v Brdih).

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Samo ŠTEFANAC, Master Stephen of Kranj, the Last Protagonist of Late Gothic Architecture in Upper Carniola

Keywords: architecture, 16th century, Master Stephen, Master of Kranj, church of Saint Luke in Prapreče

The article discusses Stephen, the master builder who in 1524 commissioned a votive mural for the church of Saint Luke in Prapreče near Lukovica, northeast of Ljubljana. A recently discovered signature with a master mason's mark in the presbytery on the vaulting just above the main altar proves that Stephen was also the architect of this church. Moreover, his mason's mark identifies him with the Master of Kranj, who in

1526 signed himself as the master builder of the parish church in Oprtalj in Istria. He was also active in the first three decades of the 16th century in other places, such as Štrped in Istria and Biljana near Gorizia.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Polona VIDMAR, Cerkev Svete trojice v Slovenskih goricah in njeni donatorji. Stubenberg, Trauttmansdorffi, Khisl, čudodelna podoba in motiv calcatio

Ključne besede: Sv. Trojica v Slovenskih goricah, gospodje Stubenberški, grofje Trauttmansdorff, grofje Khisl, umetnostno naročništvo, Janez Walz, Jakob Gschiel

V prispevku so osvetljene okoliščine ustanovitve, gradnje in opremljanja avguštinskega samostana s cerkvijo Svete trojice v Sv. Trojici v Slovenskih goricah. Temelji na študiju namenov plemiških ustanoviteljev in donatorjev iz rodbin Stubenberg, Trauttmansdorff in Khisl. V drugem delu prispevka je čudodelna podoba Svete trojice predstavljena v kontekstu ljudskega izročila in zgodovinskih okoliščin. Posebna pozornost je posvečena tudi kipoma sv. Avguščina in sv. Frančiška s prižnice. Motiv calcatio na kipih obeh svetnikov je postavljen v zgodovinski in naročniški kontekst. Za sv. Avguščina je postavljena hipoteza, da ga je po naročilu avguštinskega priorja Karla Göplaisa izdelal Janez Walz, sv. Frančišek pa je delo kiparja Jakoba Gschuela po naročilu frančiškanskega gvardijana Gelazija Rojka.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Polona VIDMAR, The Church of the Holy Trinity in Slovenske Gorice and Its Benefactors. Stubenberg, Trauttmansdorff, Khisl, the Miraculous Image and the Calcatio Motif

Keywords: Sv. Trojica in Slovenske gorice, Lords of Stubenberg, Counts of Trauttmansdorff, Counts of Khisl, art patronage, Johann Walz, Jakob Gschiel

The article discusses the circumstances of the foundation, building and furnishing of the Augustinian monastery with the church of the Holy Trinity in Sv. Trojica v Slovenskih goricah. It is based on a study of the intentions of the noble benefactors and donors of the Stubenberg, Trauttmansdorff and Khisl families. The second part of the article presents the miraculous image of the Holy Trinity in the context of the legends and historical circumstances connected to it. Special attention is paid to the sculptures of Saint Augustine and Saint Francis intended for the pulpit. The calcatio motif of both sculptures is put in an historical context and in the context of the commissioners. Saint Augustine was commissioned by the prior Karl Göplais and probably sculpted by Johann Walz, while Saint Francis is a work of Jakob Gschiel commissioned by the Franciscan superior Gelazius Rojko.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Blaž ZABEL, Steletov referat K problematiki Jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine in svetovna umetnostna zgodovina

Ključne besede: France Stelè, svetovna umetnostna zgodovina, center in periferija, nacionalna umetnostna zgodovina

V članku obravnavam referat Franceta Steleta z naslovom K problematiki Jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine iz leta 1955. V prvem delu članka predstavim koncept svetovne umetnostne zgodovine, posebej pa obravnavam problematiko evropocentričnosti tradicionalne umetnostne zgodovine, vlogo nacionalnosti v umetnostni zgodovini ter načine, kako svetovne umetnostna zgodovina obravnava globalno prisotnost umetnosti. V drugem delu članka analiziram Steletov referat, pri čemer izhajam iz ugotovitve o tradicionalni umetnostni zgodovini, predstavljenih v prvem delu članka. Tako obravnavam Steletovo razumevanje nacionalne umetnostne zgodovine, njegovo koncepcijo centra in periferije ter kulturno-zgodovinski kontekst, v katerem je Stele izoblikoval svoje razumevanje umetnostne zgodovine.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Blaž ZABEL, France Stele's Essay on Yugoslav National Art History and World Art Studies

Keywords: France Stelè, world art studies, centre-periphery, national art history

In the paper, I analyse France Stele's essay K problematiki Jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine (On Yugoslav National Art History) from 1955. I first present a literature review of world art studies, paying special attention to the Eurocentrism of traditional art history, nationalism in traditional art history, and ways in which world art studies research art in a global perspective. I then proceed with an analysis of France Stele's essay, taking into account the previous discussion of traditional art history. I discuss Stele's conception of national art history, his conception of centre and periphery, and the historical context in which he developed his understanding of art history.
